

Наталія БЕРЕГОВА,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної психології та педагогіки
Хмельницького національного університету, м. Хмельницький

Даріна БОЯРОВА,

студентка кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету, м. Хмельницький

АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ З АУТИЧНИМИ ДІТЬМИ

У статті проведено теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності психологів до професійної діяльності. Визначено структурні компоненти проаналізованої готовності, зокрема: мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, емоційно-вольовий. Розроблено рівні оцінювання сформованості психологічної готовності психолога до професійної діяльності.

Було з'ясовано, що за результатами сучасних психологічних досліджень кількість дітей-аутистів збільшується у геометричній прогресії, проблема психологічного та соціального розвитку аутичних дітей набуває більшої гостроти і потребує поглибленого вивчення та пошуку нових форм і методів роботи.

***Ключові слова:** психологічна готовність, структурні компоненти: мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, емоційно-вольовий, аутизм.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Професіоналізм, різнобічна підготовка фахівця високого класу своєї професії стають сьогодні провідними напрямками у підготовці майбутніх психологів. Серед широкого кола задач особливе місце посідає формування психологічної готовності до професійної діяльності. Завдяки неякісній підготовці, психологічна допомога може призвести до негативних наслідків. Саме тому постає питання підготовки спеціалістів у галузі психології ще на ранньому рівні формування та становлення – період студентства. Саме навчання у вищому навчальному закладі формує особистість та її професійну спрямованість, дає основні

теоретичні знання щодо психологічних особливостей різних типів клієнтів та надання їм психологічної допомоги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Аналіз теоретичних положень щодо проблеми психологічної готовності особистості до професійної діяльності розглядається науковцями неоднозначно. Окремі питання специфіки діяльності і вимог до особистості психолога розкрито у дослідженнях Кочюнаса Р. [1], Максименко С. Д. та Ільїної Т. Б [2], Миронова Т. Л. [3], Молоканова М. В [4], Роджерса К. Р. [5], Фрейда З. [6], Юдіної Є. В. [7], Юнга К. Г. [8]. Розглядалися питання якісної підготовки до психологічного консультування і психотерапії (Бондаренко О. Ф. [9], Чепелева Н. В., Яценко Т. С., Кміт Я. М., Мошенська Л. В. та ін., психотренінгової роботи (Носенко Е. В., Дубровіна І. В. та ін.) [10].

Узагальнення думок вчених свідчить, що особлива увага у дослідженнях проблем підготовки практичного психолога приділяється виявленню та розвитку компонентів професіоналізму психолога, його спеціальних здібностей, необхідних для успішної майбутньої діяльності.

Тому **метою даного дослідження** є теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності до професійної діяльності саме психолога та визначення її структурних компонентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день потребу у кваліфікованій психологічній допомозі відчують представники різних сфер діяльності та вікових категорій. Надавати таку допомогу може тільки професіонал-психолог, особистість якого починає формуватися ще у процесі підготовки у ВНЗ.

Науковці підходять із різних позицій, і по-різному визначають психологічну готовність. Вона розглядається як: інтегративна здібність (система, комплекс, конгломерат, констеляція здібностей) – Ананьєв Б. Г., Балл Г. О, Перепелиця П. С, Рубінштейн С. Л.; якість особистості – Платонов К. К., Ширінський В. І.; синтез властивостей особистості –

Крутецький В. А., Либін С. М.; тимчасовий ситуативний стан – Рудик П. А., ставлення – Веденов А. В., особливий психічний стан – Виноградов М. І., Корабліна Є. П., Ломов Б. Ф., Левітов Н. Д., Пушкін В. Н., Ухтомський А. А., та ін., настанова – Рубінштейн С. Л., Узнадзе Д. Н., Юнг К. Г. та ін.

У структурі психологічної готовності Дяченко М. І. та Кандибович Л. А. виділяють два рівні: довготривалу та ситуативну готовності. Ситуативну психологічну готовність дослідники розуміють як динамічний цілісний стан особистості, змобілізованість всіх сил на ефективні цілеспрямовані дії. Довготривала психологічна готовність, на думку авторів, – це стійка особистісна характеристика, структура якої охоплює такі параметри:

позитивне ставлення до діяльності, професії;

риса характеру, здібності, темперамент, мотивація, які є адекватними вимогам діяльності;

наявність необхідних для професійної діяльності вмінь, знань, навичок, цінностей;

стабільні, професійно важливі особливості мислення, уваги, пам'яті, сприйняття, емоційно-вольових процесів. Психологічну готовність психологів до професійної діяльності можна розглядати як довготривалу і стабільну.

Професія психолога мотивується інтересом до інших людей та бажанням надавати допомогу у розв'язанні проблем спілкування, певного виду діяльності та життя в цілому. Основу мотиваційної сфери, як вважають Т. В. Дуткевич та О. В. Савицька, повинна складати гуманістична спрямованість особистості. У це поняття входить кілька особистісних якостей і рис, в основному мотиваційної і світоглядної природи: альтруїстичні позиції, ролі, установки у міжособистісному спілкуванні, високий рівень мотивації до професії, переважання пізнавальних, емпатійних мотивів у роботі з клієнтами та націленість на позитивний результат [3].

Зважаючи на всі ці елементи формування професіоналізму у практичних психологів, ми припустили певну структуру психологічної готовності майбутніх професіоналів до роботи із психологічно складними клієнтами, в

якій виокремлено наступні компоненти: мотиваційний, когнітивний, операційно-процесуальний та емоційно-вольовий.

Мотиваційний компонент психологічної готовності, що включає в себе комплекс мотивів, цінностей та настанов, що утворюють психологічну спрямованість особистості: позитивне ставлення до професії та впевненість у правильності зробленого вибору; наявність інтересу до змісту психологічної діяльності, широта інтересів та їх творчий рівень (творчий задум); домінування гуманістичних професійних цінностей та ідеалів; відповідальність за виконання задач, почуття обов'язку.

Когнітивний компонент виступає орієнтаційною основою вибору психологічної діяльності як можливої сфери самореалізації особистості. Достатня когнітивна основа передбачає, насамперед, сформованість цілісного уявлення про різні аспекти психологічної діяльності, а також знань про специфіку психологічної діяльності специфіку її вимог до особистості в залежності від спеціалізації психолога.

Операційно-діяльнісний компонент психологічної готовності визначає володіння способами і прийомами діяльності, необхідними знаннями, навичками, уміннями, процесами аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та іншими; адаптація до вимог професійних ролей і умов діяльності.

Емоційно-вольовий компонент визначає здатність людини протистояти тиску зовнішніх обставин, самотійно й відповідально, з опорою на власні можливості розв'язувати проблеми, вміння керувати діями, з яких складається виконання обов'язків, самоконтроль, самообілізація.

Найважливішими професійно важливими параметри особистості психолога є наступні: соціальний інтелект (здатність до розуміння поведінки і розпізнання відхилень в ній як в інших людей, так і в самого себе), фасилітативність (використання підтримуючого стилю соціальних відносин), комунікативна компетентність, спостережливість, швидка орієнтація, інтуїція, емпатія, доброта, рефлексія, самоконтроль, стресостійкість, терпимість, здатність до творчості, низька агресивність.

Саме з-за відсутності або недостатнього розвитку цих компонентів виявляється низький рівень психологічної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності. При сформованій стійкій мотивації щодо психологічної допомоги іншим людям можлива здатність грамотно і кваліфіковано діагностувати, інтерпретувати виявлені проблеми у психічному розвитку клієнта, вибирати адекватні методи взаємодії з ним, а також засоби психокорекції окремих особистісних якостей та властивостей психолога.

З огляду на це, психологічна готовність психолога розуміється як стійке системне психологічне утворення у структурі особистості майбутнього фахівця, що характеризує вибіркочу, прогнозуючу активність особистості. На етапі професійного навчання вона забезпечує інтеграцію у свідомості студентів розрізнених уявлень про психологічну діяльність.

На сьогоднішній день збільшується кількість аутичних дітей, які також потребують кваліфікованої психологічної допомоги. Враховуючи те, що діти-аутисти – це досить специфічна категорія дітей, то у наданні психологічної допомоги таким дітям, психолог має проявляти свій професіоналізм на високому рівні.

Аутизм – це медичний діагноз, який має право ставити тільки фахівець. Оскільки часто аутична дитина наділена цілим комплексом характерних поведінкових особливостей, то першочергове завдання – визначити, яке саме порушення є провідним в кожному конкретному випадку. Адже проводити корекцію всіх порушень одночасно неможливо. Проте діагностика порушень часто викликає труднощі навіть у фахівців.

Під час дослідження корекційно-відновлювальних процесів у роботі з дітьми РДА, було виявлено, що вони потребують використання нетрадиційних методик; водночас, виникає серйозна проблема: особливості навчання аутичної дитини у школі тому, що більшість таких дітей, маючи певні природні здібності, потрапляють до загальноосвітніх шкіл, де на перших порах у них не виникає особливих проблем. Проблеми з'являються, коли дитина переходить до середньої шкільної ланки, адже у програму навчання вводяться нові

предмети, для засвоєння яких необхідне логічне мислення та поступове розширення орієнтувань у навколишньому середовищі.

Однією з головних задач психолога є допомога дитині з РДА адаптуватися до колективу з перспективою подальшої соціалізації. Заходи в цьому напрямку повинні реалізуватися комплексно (з активною участю психологів, дефектологів, логопедів, педагогів та батьків) на фоні медикаментозного лікування, яке призначено психіатром. Робота всіх спеціалістів повинна бути взаємопов'язаною та визначена в індивідуальній програмі розвитку дитини.

Щодо психологічних особливостей, то симптоми аутизму можна виявити вже в перші місяці життя дитини. У аутичних дітей порушується “комплекс поживлення”, характерний для нормального розвивитку немовлят. Така дитина слабо реагує на світло, на звук брязкальця. Набагато пізніше за своїх однолітків вона починає впізнавати матір. Але, навіть пізнавши її, вона не тягнеться до неї, не посміхається, не реагує на її погляд. Для неї характерний відсутній, нерухомий погляд “крізь” людину, вона не відгукується на своє ім'я.

Увага аутичної дитини може несподівано і надовго привернути який-небудь яскравий предмет, проте також несподівано дитина може панічно злякатися будь-якого предмета: портрета на стіні, власних пальчиків. У такого немовляти часто спостерігаються рухові стереотипи: він може годинами розгойдуватися в колясці або в ліжечку, одноманітно розмахувати руками, тривалий час видавати одні й ті ж звуки.

Діти з порушеннями в спілкуванні люблять дотримуватися певних ритуалів, і найменші зміни в їхньому житті або в режимі можуть стати для них травмуючим фактором. Результатом таких змін буває “відхід у себе” або спалах агресії, що виражається в жорстокому поводженні з близькими, з однолітками, тваринами, у прагненні трошити і ламати все кругом. Досить часто спостерігаються спалахи самоагресії, що виникає при найменшій невдачі. Причому, дорослі, які знаходяться поруч часто не розуміють причини вибуху

емоцій дитини, вони, маючи навички спілкування зі звичайними дітьми, не завжди надають значення “дрібницям”, які так важливі для дитини з аутизмом.

Запорука успіху психолога в роботі з аутичними дітьми – це гнучкість поведінки, вміння вчасно зорієнтуватися та перебудувати заняття. Тому на перших етапах недоцільно чітко структурувати їх хід. Основна увага повинна бути приділена створенню емоційно комфортної атмосфери. Важливо враховувати навіть такі моменти як постійність у часі занять та одяг спеціаліста – це допоможе дитині звикнути до нього. Якщо дитина не приймає інструкцій і правил, що їй пропонуються, ні в якому разі не можна нав’язувати їх насильно.

Для подолання аутизму, поряд з іншими спеціальними заходами, слід використовувати ігри з природними матеріалами (піском, снігом, водою, листям). Ігрові дії з природою стають своєрідними стимулами для розвитку у дітей із аутичним синдромом комунікативно-мовленнєвих умінь. Окрім цього, ігри заспокоюють, розслабляють, знімають агресивність.

Тому психологічна допомога повинна здійснюватися досить інтенсивно впродовж тривалого часу. Окрім того, позитивна динаміка розвитку дитини безпосередньо залежить від встановлення ефективної взаємодії фахівця з її родиною, розуміння близькими особливостей кожного етапу розвитку дитини, активного й послідовного залучення їх до корекційно-розвивального та навчального процесів. Саме батькам випадає найбільш важка роль щодо розвитку та підготовки аутичної дитини до життя. Успіх соціальної адаптації аутичної дитини, що займається в корекційній групі або іншому спеціальному закладі або вдома, тісно пов’язаний з можливістю координації дій батьків, лікаря, психолога і педагога.

Висновки. Отже, поняття психологічної готовності до професії психолога у роботі з дітьми-аутистами являє собою складну, інтегровану систему властивостей, знань та досвіду. Психологічна готовність до професійної діяльності психолога поєднує в собі усвідомлення важливості професії психолога в суспільстві, соціальну відповідальність, намагання самостійно та творчо вирішувати професійні задачі, установку на актуалізацію

наявних знань. Ефективність професійної діяльності психолога залежить від сформованості таких компонентів психологічної готовності, як: мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, емоційно-вольовий.

Перспективним для подальших розвідок у даному напрямку є розробка системи психологічної підготовки майбутніх фахівців в умовах ВНЗ для роботи з аутичними дітьми.

Список використаної літератури

1. Кочюнас Р. Основы психологического консультирования. М. : Академический Проект, 2000. 240 с.
2. Максименко, С. Д., Ільїна Т. Б. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога. *Практична психологія та соціальна робота*, № 1, 1999. С. 2–6.
3. Миронова Т. Л. Самосознание профессионала. Улан-Удэ, 1999. 200 с.
4. Молоканов М. В. Личностные компоненты профессиональной успешности практических психологов : дис...к.п.н. М., 1994. 178 с.
5. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека : пер. с англ. / общ. ред. и предисловие Исениной Е. И. М. : Изд. гр. “Прогресс”, “Универс”, 1994. 480 с.
6. Фрейд З. Мал. собр. соч. : пер. т. 1 : О психоанализе, 5 лекций. Методика и техника психоанализа. СПб, 1999. 223 с.
7. Юнг К. Г. Аналитическая психология. Санкт-Петербург, 1994. С. 59.
8. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика. К. : Укртехпресс, 1997. 216 с.
9. Яценко Т. С., Кміт Я. М., Мошенська Л. В. Використання психодіагностичних можливостей комплексу тематичних малюнків у підготовці психологів. Львів-Суми : Когіто-Центр Європи. 1998. Вип.1(5). С. 269–274.
10. Дуткевич Т. В., Савицька О. В. Практична психологія: вступ у спеціальність : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2007. 256 с.

Рецензент – кандидат психологічних наук, доцент Джигун Л. М.

Береговая Н. П., Боярова Д. И. Анализ психологической готовности психологов к работе с аутичными детьми

Авторами статьи был проведен теоретический анализ проблемы психологической готовности психологов к профессиональной деятельности. Определены структурные компоненты проанализированной готовности, в частности: мотивационный, когнитивный, операционно-деятельностный, эмоционально-волевой. Разработан уровень оценки сформированности психологической готовности психолога к профессиональной деятельности.

Было выяснено, что по результатам современных психологических исследований количество детей-аутистов увеличивается в геометрической прогрессии, проблема психологического и социального развития аутичных

детей приобретает большую остроту и требует углубленного изучения и поиска новых форм и методов работы.

Ключевые слова: психологическая готовность, структурные компоненты: мотивационный, когнитивный, операционно-деятельностный, эмоционально-волевой; аутизм.

Beregova N., Boyarova D. Analysis of Psychological Readiness of Psychologists to Work With Autistic Children

In the conditions of the transformation of Ukrainian society in the new market conditions, the complication of social and economic conditions, the life of citizens, their activity, interpersonal relations and communication are becoming more and more extreme that leads to certain changes in their mental development. Today, more and more people of all ages need some qualified psychological help and support in solving personal problems, that are associated with their dissatisfaction of certain personal problems, inability to manage their emotions, feelings and behaviour, with negative mental states on their own health and the health of the other.

The authors of this article have done the theoretical analysis of the problem of psychological readiness for their professional activity. The structural components of the analyzed readiness are determined, in particular: motivational, cognitive, operational-activity, emotional-volitional. The levels of evaluation of the psychological readiness of a psychologist to professional activity have been developed.

It was found out that according to the results of modern psychological research, the amount of children of autistic increases in geometric progression, the problem of psychological and social development of autistic children becomes more acute and requires in-depth study and search for new forms and methods of work.

An important condition for psychological readiness for professional activity is the availability of appropriate abilities, first of all predispositions and abilities for the future activity. Psychological readiness for activity develops on the basis of mastering of general and professional knowledge, formation of skills and abilities, perfection of the formed professionally important personsl qualities.

Key words: *psychological readiness, structural components: motivational, cognitive, operative-activity, emotional and volitional, autism.*